

Zastava, kuriozitet u opusu velikog hrvatskog umjetnika, dopremljena je u Ludbreg u k

Dvije samozatajne gospođe, spretnih ruku, odradile su golemi posao. Bolnica za tekstil, kako zovu Odjel za restauriranje u Ludbregu, središte je izvrsnosti

Piše:

PAULA BOBANOVIC

Tri godine rada i oko 600 metara konca bili su potrebni sestrama blizankama, višim restauratoricama-konzervatoricama Adi Vrtulek Gerić i Maji Vrtulek da s interdisciplinarnim timom stručnjaka, primjenom najsuvremenijih istraživačkih metoda, restauratorskih tehnika i etičkih načela, restauriraju zastavu sv. Nikole, koju je prije 117 godina naslikao Vlaho Bukovac, i time je očuvanju za buduće naraštaje.

Zastava površine 4,30x3,30 metara s oslikanim motivom sv. Nikole - zaštitnikom djece i pomoraca s njegovim atributima (ladom u oluji i oživjelom djecom u bačvi) u Ludbreg je doputovala u kasno ljeto 2016. godine. Završetak cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na zastavi ovih je dana bio predstavljen na izložbi "Vlaho Bukovac: Cavtatske crtice" u Ludbregu i mogla se razgledati s još osam djela slavnog hrvatskog slikara.

"Platno koje je slikaru poslužilo kao podloga za slikanje, sastavljeno je od četiri pole platna koje su spojene šivanjem. Zastava je u cijelosti podložena podstavnom tkaninom koja je za izvornik učvršćena s tri strane strojnim šivanjem. Središnji dio zastave zauzima slikani prikaz sv. Nikole, a svetac je prikazan u stojećem stavu, odjeven u biskupsku odoru. Rubovi tkanine su neoslikani, a cijelom dužinom desne bočne strane strojno su pričevene rese.

Riječ je o specifičnom djelu koji predstavlja kuriozitet u autorovom stvaralačkom opusu", kaže Ada Vrtulek Gerić, voditeljica radova. Restauraciju zastave inicirao je Konzervatorski odjel u Dubrovniku, a zastava je dio inventara pinakoteke župne crkve sv. Nikole u Cavtatu.

"Zastava je stigla nakon što se utvrdilo da postoji potreba za kompletnom restauracijom i konzervacijom. Prvi put zastavu smo vidjele na fotografijama, a u kakvom je doista stanju saznale smo tek kad je stigla ovamo u Ludbreg. Tek tad smo imale načelnu predodžbu koji su sve konzervatorsko-restauratorski radovi potrebni da bi se zastava restaurirala", govori Ada Vrtulek Gerić.

Nastavak na sljedećoj stranici

sno ljeto 2016. Tih 15-ak kvadrata teško oštećenog platna čudesno je vraćeno u život

Prva lijepa novogodišnja priča, o blizankama Vrtulek: 1095 dana minuciozno su spašavale slavni barjak svetog Nikole iz 1902.

Ada i Maja snimljene ispred radnog stola na kojem leži njihovo životno djelo

SAVOJA SMILJONIC/PIKSELL

U Ludbregu je u vrijeme Domovinskog rata bio smješten jedan od ukupno 15 tajnih de

Radovima su prethodile detaljne pripreme i restauracija se odvijala u četiri faze. "Također su rendgenskom fluorescencijom i tzv. Fourier transformiranom infracrvenom spektroskopijom provedene stratigrafske analize slojeva oslika te sastava pigmenta i veziva. Zeleno obojenje pigmenta potječe od kromne zelene, sivo od cinkove bijele i željeznog oksida, a crveno od cinobera, crvenog okera i minija. U svim uzorcima prisutne su prirodne terpenne smole i vezivo na bazi proteina. Analiza pigmenta i veziva provedena je u Prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda. Laboratorijske analize uobičajeni su postupak za svaki predmet koji dolazi u Zavod na restauraciju, a istraživanja su uvijek preduvjet da bi se moglo krenuti s radovima", govori Ada Vrtulek.

U drugoj fazi zastava je u cijelosti očišćena suhim postupkom. Izvedeno je djelomično odvajanje izvornika od podstavne tkanine koja je s dvije strane razdvojena od platna na kojem je Bukovac slikao. No, prije toga moralo se pripremiti i prilagoditi prostor za rad.

"Prije početka radova, a zbog velikih dimenzija zastave, bilo je potrebno prilagoditi radni stol u radionici njenim dimenzijama kako bi zastava tijekom radova bila u vodoravnom položaju", govori Ada Vrtulek Gerić.

"Tijekom radova dokumentiran je izradom pisane, fotografske i grafičke dokumentacije. U drugoj fazi radova proveli smo suhi postupak čišćenja predmeta specijalnim muzejskim usisivačem koji ima mogućnost regulacije jačine usisa, a koristile smo i najfinije četkice. Na najoštećenijim dijelovima koristili smo i konzervatorsku zaštitnu mrežu."

Osim vlage, svjetlosti i prašine koje su na platnu ostavile neizbrisive i nepopravljive mrlje, platno je, zbog svoje krhkosti, na mnogim mjestima popucalo. Upravo je to bio najteži posao restauratora. Da iglom i koncem strpljivo spajaju velike i brojne poderotine, a da spojevi nakon njihove intervencije, ostanu gotovo nevidljivi prostim okom.

"Tijekom vremena zastava je bila izložena izravnom sunčanom svjetlu, aerosolnoj prašini i drugoj prljavštini, te nekontroliranim mikroklimatskim uvjetima, zbog čega je izvorna tkanina postala nečista, krta i lomljiva te je mjestimično izbljedjela. Promjene na izvorniku naročito su bile vidljive na oslikanom dijelu i rubovima gdje je tkanina bila naborana i izgužvana s brojnim mehaničkim oštećenjima i recentnim neprimjerenim intervencijama", kaže voditeljica radova.

No posao je imao i dodatnih izazova. Kao što se vidi na fotografijama, netko je

Teška oštećenja na platnu zahtijevala su složene postupke obrade

pokušavao u najboljoj namjeri, ali sasvim nestručno spasiti Bukovčev rad tako da je spajao tkaninu običnim koncem, crtačim čavličima, pa čak i flasterima - kolokvijalno 'hanzaplastima'. Stoga je, kao što kaže restauratorica, takvim "pothvatima" predmet nepovratno uništen.

"Nakon suhog čišćenja i uklanjanja nestručnih intervencija, morali smo i

Specijalni egipatski konac tanak je poput vlasice kose. On ne ostavlja trag u tkanini i ne stvara dodatna oštećenja, objašnjava Maja Vrtulek

izravnati nepravilne nabore na zastavi i podstavi. To smo radili ultrazvučnim raspršivačem pare", govori Ada Vrtulek Gerić. U trećoj fazi pripremljena je nova tkanina jednakih morfoloških karakteristika za cjelovito podlaganje Bukovčeve zastave. Lokalni ton obojenja na novoj tkanini postignut je procesom bojadisanja bojilima za celulozna tekstilna vlakna. No, to nisu bili najveći izazovi ovog opsežnog i mukotrpnog posla.

Prije no što su se dohvatile igle i konca, restauratorice su morale boju konca za učvršćivanje nove tkanine na mjestima oštećenja također istim postupkom uskladiti s tonovima obojenja na Bukovčevu platnu.

Mehanička oštećenja na zastavi protezala su se i u dužini većoj od metra. Osim što je platno oštećeno na neoslikanim dijelovima, najveće pukotine protezale su se i preko biskupske mitre i štapa koji u desnoj ruci drži Bukovčev svetac.

"Kao što vidite, ovaj konac koji smo koristile, u usporedbi s klasičnim šivaćim koncem, mnogo je tanji. Gotovo poput vlasice kose. Riječ je o specijalnom egipatskom koncu koji prilikom sanacije ne ostavlja trag u tkanini i ne stvara dodatna oštećenja, što nam je bilo vrlo bitno", govori Maja Vrtulek, držeći u ruci jednu špuljicu na kojoj je nekoć bilo namotano tisuću metara konca, a nakon restauracije ostalo je tek kojih tristotinjak metara.

Budući da je svaki konzervatorski bod koji su primijenile na sanaciji oštećenja na zastavi duljine oko dva milimetra, a kao što kažu, potrošile su oko 600 metara konca, može se pretpostaviti da je iglom izvedeno nekoliko tisuća bodova.

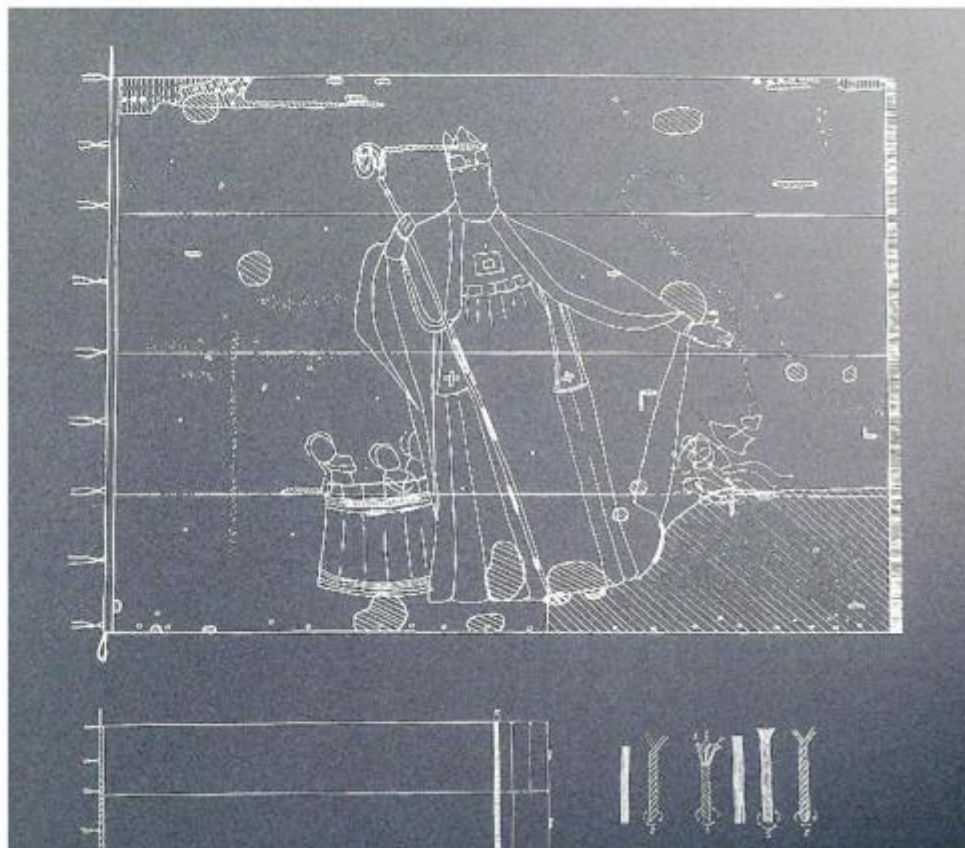
Osim što su obje više konzervatorice-restauratorice, Ada i Maja, završile su diplomski studij Tekstilno-tehnološkog fakulteta u Zagrebu, a završene su magistre inženjerke tekstilne tehnologije i inženjerstva. Prema riječima voditelja Restauratorskog odjela Ludbreg, restauratora-konzervatora Tomislava Sikingera, upravo je Ludbreg bio iznimno važan tijekom Domovinskog rata.

"Restauratorski odjel Ludbreg osnovan je 1994. godine, a Odsjek za tekstil 2003. godine jer je ovaj dio Hrvatske bogat upravo sakralnom i muzejskom tekstilnom baštinom. Inače, Restauratorski odjel smješten je u dvorcu hrvatskog bana Adama Batthyanya iz sredine 18. stoljeća. U sklopu dvorca je i kapela sv. Križa u kojoj se 1411. godine, prema predaji, dogodilo čudo kad se vino pretvorilo u krv. Dvorac je obnovljen '90-ih godina i ovdje je bio jedan od ukupno 15 tajnih depea koji su po Hrvatskoj čuvali crkvenu i sakralnu baštinu od ratnih razaranja. Tako su u ovom dvorcu ljudi iz našeg Zavoda

Na u kojima se brižno čuvala hrvatska sakralna i crkvena baština od ratnih razaranja

spašavali mnoge vrijedne umjetnine i predmete iz ratom zahvaćenih područja – od Slavonije do Banije i Dalmacije. Razni predmeti, neki čak i rastavljeni u dijelove, dovoženi su potajno u ovaj dvorac pa je on i obnovljen da bi se stvorili pogodni uvjeti za čuvanje tih kulturnih vrijednosti. Baš tu je bilo jedno od tih 15 tajnih mjesta raspoređenih po Hrvatskoj. Ovaj dvorac zvali su zato i 'bolnicom za umjetnine'. Tako je zapravo i nastao ovaj Odjel 1994. godine", govori Tomislav Sikinger. Kako kaže, najveću zahvalnost duguju vladi Bavorske koja je na prijedlog tadašnjeg pročelnika, pomogla obnoviti dvorac i još tijekom rata formirala skriveni depo. "Ne samo da su pomogli financijski, nego su i ovamo poslali svoje restauratorske i stručnjake za zaštitu kulturne baštine koji su pomogli u zbrinjavanju vrijednosti i mentorirali našim ljudima. Zahvaljujući Nijemcima, cijeli dvorac je preuređen, pa od tada imamo i najveći depo s kontroliranom vlagom i temperaturom u Hrvatskoj, za čuvanje drvenih polikromija, slika i tekstila. Sretni smo što baš tu u Ludbregu možemo brinuti i restaurirati zaštićenu kulturnu baštinu koja nam dolazi iz svih dijelova Hrvatske", kaže Tomislav Sikinger.

Netko je u najboljoj namjeri platno spajao čavličima i običnim flasterima